

УДК 346.14:346.9

А. О. Згама

ПРО ЗАСТОСУВАННЯ СПРОЩЕНОЇ ПРОЦЕДУРИ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Постановка проблеми. За сучасних умов розвитку права й економіки виникає закономірна потреба в пошуку нових форм і методів захисту прав, свобод та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання. Україна як держава, яка обрала шлях розвитку до вступу в Європейський Союз (далі – ЄС), повинна враховувати вимоги останнього до правосуддя. Загальноєвропейське право рекомендує країнам-членам ЄС передбачати правила, спрямовані на пришвидшення вирішення спору. Зокрема, йдеться про рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи від 28.02.1984 р. № R(84)5 [1], у принципі № 8 якої вказується про доцільність застосування правил, спрямованих на швидке вирішення спорів у випадках, пов'язаних із безспірним правом, заздалегідь оціненою шкодою, а також у випадках, пов'язаних із позовами на невеликі суми.

Наразі постає питання оптимізації процесуальної форми, оперативності та спрощеності господарського судочинства. Адже саме завдяки спрощенню процесу можна досягти скорочення строків розгляду справ та здешевлення судової процедури для суб'єктів господарювання. Проте на сьогодні спостерігається відсутність єдності у виборі моделі спрощеного судочинства. Господарський процесуальний кодекс (далі – ГПК) України не визначає спрощених процедур, а лише в ст. 69 передбачає більш короткий строк для вирішення спорів за опротестованими векселями. Проекти ГПК України, які було внесено до парламенту з метою модернізації господарського судочинства, також не вирішують проблем, що виникають під час реалізації тих видів проваджень, щодо яких є практична потреба в спрощенні. Тому слід провести аналіз спрощених процедур, визнаних світовою й вітчизняною практикою та прийнятних для застосування в українському господарському процесі.

Ступінь наукової розробки проблеми. Різні аспекти щодо запровадження форм спрощеного розгляду справ у судовому процесі висвітлювалися фахівцями в галузі цивільного процесу, такими як В.І. Бобрик, М.В. Вербіцька, Н.А. Громошина, Т.М. Кучер, М.А. Черьомін, у галузі адміністративного процесу, такими як І.В. Завальнюк, К.Ю. Молодик, М.І. Смокович, у галузі власне господарського (арбітражного) процесу, такими як Ю.Ю. Грибанов, Е.П. Кочаненко, О.П. Подцерковний, Н.В. Сівак, Є.А. Таликін, О.С. Фонова та інші. Водночас за межами дослідження залишилися питання співвідношення різних існуючих спрощених процесуальних форм вирішення господарських (торгових, економічних) спорів, які будуть оптимальними для господарського судочинства України.

Метою публікації є дослідження моделей спрощеного розгляду господарських (торгових, економічних) спорів та виявлення можливості їх застосування у вітчизняному господарському судочинстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вітчизняні науковці наголошують на необхідності впровадження в господарський процес України прискоре-

ної та спрощеної процедури, оскільки це вирішить ряд проблем, пов'язаних із правозастосуванням у сфері господарювання, та дозволить суттєво розвантажити суди [2, с. 2].

Нещодавно до парламенту було внесено законопроект № 2027а про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження наказної форми судового процесу в господарському судочинстві. У пояснювальній записці до нього зазначається, що наказне провадження являє собою спрощену форму вирішення справ, де вимоги стягувача до боржника не викликають сумнівів, мають безспірний характер та підтверджуються документально, з метою реалізації принципу процесуальної економії.

Дійсно, вдосконалюючи господарське процесуальне законодавство, слід максимально відобразити спрямованість процедур на оперативне вирішення спору, що зумовлене специфікою господарської діяльності, створивши належні умови для функціонування й розвитку економіки.

Водночас потребують уведення в господарський процес лише ті виважені апробовані процесуальні елементи, які забезпечують прийняття правосудних рішень, а не утворюють численні можливості недобросовісних відповідачів (боржників) для ухилення від відповідальності шляхом затягування розгляду господарських справ (процесуальної шикани) [3].

З одного боку, до цивільного процесу успішно адаптувалося наказне провадження (розділ II Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України, в адміністративному процесі знайшли втілення норми щодо скороченого провадження (ст. 1832 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) України. Крім того, глава 8 ЦПК України передбачає заочний розгляд справи, а ч. 4 ст. 122 КАС України – розгляд справи в порядку письмового провадження. Проведемо аналіз цих процедур для визначення напрямків розвитку господарського процесу на шляху оптимізації процесуальної форми.

Наказне провадження – це особливий спрощений вид цивільного процесу, спрямований на швидкий та ефективний захист безспірних прав осіб шляхом видачі судового наказу, що одночасно є судовим рішенням та виконавчим документом [4]. Наприклад, у науковій літературі наказне провадження розглядається як вид цивільного судочинства, що полягає в спрощеній документарній процедурі захисту майнових прав та інтересів заявника (стягувача), вимоги якого до боржника щодо стягнення грошових коштів або витребування майна ґрунтуються на безспірних документах, що здійснюється за відсутності спору шляхом видачі судового наказу [5, с. 491]. Відповідно до ст. 95 ЦПК України судовий наказ є особливою формою судового рішення про стягнення з боржника грошових коштів або витребування майна за заявою особи, якій належить право такої вимоги. Вимоги, за якими може бути видано такий наказ, закріплено в ст. 96 ЦПК України.

У вітчизняній літературі неодноразово висловлювались пропозиції запровадження інституту наказного провадження в господарському процесі. Так, М.В. Вербіцька наголошує на необхідності застосування спрощеної процедури видачі судового наказу в господарському процесі за вимогами суб'єкта господарської діяльності, що ґрунтуються на господарському договорі, які не можуть бути предметом розгляду в міс-

цевому суді загальної юрисдикції відповідно до загальних правил підвідомчості, адже в таких випадках є всі підстави для застосування спрощеного судочинства для розв'язання конфлікту між кредитором і боржником [6, с. 12–13].

Зазначимо, що європейське законодавство, зокрема регламент ЄС № 1896/2006, а також національне законодавство багатьох країн передбачають можливість здійснення наказного провадження в торгових (економічних, господарських) справах майнового характеру. Наприклад, відповідно до глави 24 ГПК Республіки Білорусь наказне провадження є винесенням господарським судом ухвали про судовий наказ без судового розгляду й виклику сторін за заявами про стягнення грошових коштів або про звернення стягнення на майно боржника. Визначаються вимоги, за якими може бути видано ухвалу про судовий наказ, та порядок наказного провадження [7].

Проекти ГПК України від 15.09.2003 р. № 4157 та від 06.03.2008 р. № 2178 взагалі не містять норм про наказне провадження. Проект від 26.09.2003 р. № 4157-1 та проект від 12.02.2004 р. № 4157-2, що взятий Верховною Радою України за основу, містять главу «Наказне провадження», процедура якого є подібною до існуючого на той час наказного провадження в цивільному процесі. Останнім законопроектом пропонується, що судовий наказ господарського суду може бути видано, якщо вимоги ґрунтуються на наданих заявником документах, які підтверджують майнові зобов'язання боржника, визнаються ним, проте не виконуються; або якщо вимоги ґрунтуються на протесті векселя в платежі або неакцепті, вчинених нотаріусом.

Таким чином, наказне провадження не передбачає судового засідання, воно відбувається без повідомлення боржника та без оцінки доказів. Основним недоліком наказного провадження в Україні слід вважати те, що в разі виявлення в судовому засіданні спору про право суддя відмовляє у видачі судового наказу, після чого кредитор може подати позов із тих же підстав у порядку позовного провадження, що перетворює такий вид цивільного судочинства на не виправданий і нелогічний спосіб захисту громадянами своїх прав та інтересів.

Проте дещо інший підхід законодавця можемо спостерігати на прикладі КАС України. Так, ч. 1 ст. 1832 КАС України передбачає скорочений порядок вирішення адміністративних справ у межах загального позовного провадження, зокрема ч. 1 цієї норми визначає випадки застосування вищезазначеного порядку вирішення справ. Розгляд справи у скороченому провадженні здійснюється суддею одноосібно без проведення судового засідання та виклику осіб, які беруть участь у справі.

Під час підготовчого провадження або після призначення адміністративної справи суддею до розгляду особа, яка бере участь у справі, має право заявити клопотання про розгляд справи за її відсутності. Якщо таке клопотання заявили всі особи, які беруть участь у справі, судовий розгляд справи здійснюється в порядку письмового провадження (ч. 4 ст. 122 КАС України).

Інститут спрощеного провадження успішно функціонує в ряді зарубіжних країн, наприклад, Естонії (глава 43 ЦПК), Російській Федерації (глава 29 Арбітражного процесуального кодексу (далі – АПК)) та інших державах. Наприклад, вимоги комерційного характеру, в яких допускається спрощене провадження за АПК Російської Федерації [8], виглядають так: 1) за позовними вимогами про стягнення грошових сум, якщо ціна позову не перевищує для юридичних осіб

300 тис. рублів, для індивідуальних підприємців – 100 тис. рублів; 2) незалежно від ціни позову за вимогами, які визнаються, проте не виконуються відповідачем, або засновані на документах, що підтверджують заборгованість за договором, а також за вимогами, заснованими на вчиненому нотаріусом протесті векселя у неплатежі, неакцепті та недатуванні акцепту. Крім того, за клопотанням позивача за згодою відповідача або за ініціативою суду за згоди сторін можуть розглядатися й інші справи. Однак не можуть розглядатися в спрощеному провадженні справи за корпоративними спорами та справи про захист прав і законних інтересів групи осіб.

Російський науковець Н.В. Сівак серед видів спрощених судових процедур, необхідних для ефективного функціонування арбітражного процесу, називає такі: а) спрощене провадження, яке ґрунтується на безспірності заявлених вимог (наказне провадження); б) спрощене провадження, яке ґрунтується на малозначимості заявлених вимог; в) спрощене безспірне провадження, прототипом якого є існуюче в англосаксонській правовій системі заочне провадження [9, с. 9]. По-перше, не можемо погодитися з поділом процесуальної форми на види хоча б з огляду на те, що практично в господарському судочинстві крім позовного провадження, мають місце, наприклад, провадження в справах про банкрутство, провадження із застосування запобіжних заходів, провадження на забезпечення примусового виконання рішень господарських судів, які не можуть бути кваліфікованими ні в якості спрощеної, ні в якості спеціальної процесуальної форми. По-друге, критерій малозначимості заявлених вимог не може бути підставою для встановлення факту простоти справи та відсутності необхідності в розгляді справи в загальному порядку. Крім того, цей критерій є характерним для наказового провадження, а тому не зрозуміло, чому Н.В. Сівак виділяє його в окреме спрощене провадження.

По-третє, заочне провадження не може вважатися спрощеною процедурою, оскільки для нього є характерним наявність усіх елементів позовної процесуальної форми, а також надання стороні права послідовного використання двох способів оскарження заочного рішення, у зв'язку з чим нівелюється призначення самої спрощеної процедури.

У цьому плані цікавим прикладом є цивільне судочинство Німеччини, в якому поєднуються такі спрощені процедури, як наказне провадження, документарне провадження та провадження в амтсгерихтах [10]. Зокрема, у Німеччині закріплена норма щодо можливості розгляду справ за письмовими доказами – у формі документарного провадження, яке полягає в попередньому засіданні та обміні документами. У такому провадженні заявляються вимоги про стягнення грошових сум або надання певної кількості речей, визначених родовими ознаками, або цінних паперів за умови, що всі необхідні факти, на яких ґрунтується заявлена вимога, можуть бути доказані документами. Спеціальні правила в німецькому процесуальному законодавстві присвячені вексельному та чековому процесам, які є особливими формами документарного провадження. Існує також примусове провадження, у порядку якого може бути заявлена будь-яка грошова вимога. При цьому гарантією дотримання інтересів відповідача є можливість розгляду справи в судовому порядку. Передбачена також спрощена процедура стягнення безспірної заборгованості.

Вважаємо, що господарське процесуальне законодавство повинно рухатись у напрямку власної моделі застосування спрощених процедур з урахуванням світово-

го досвіду в цьому питанні. Такою процедурою може стати розгляд справ у порядку письмового (документарного) провадження, зважаючи на специфіку господарського судочинства. У такому випадку є недоцільною сама явка сторін на судові засідання, яке в принципі буде відсутнім як форма судового розгляду. При цьому права й законні інтереси учасників господарського процесу не обмежуються з огляду хоча б на те, що фактично доказова база господарського процесу побудована на письмових доказах, навіть пояснення представників сторін та інших осіб, як беруть участь у судовому процесі, на вимогу судді можуть бути викладені письмово. Таким чином, кожна сторона матиме рівні можливості в наданні суду документів у письмовій формі, на підставі яких суддя прийме рішення в справі. Спрощена процедура розгляду справи створить додаткові важелі на дисциплінованість учасників господарського процесу в контексті вчасності надання ними суду доказів та обґрунтування власної чіткої позиції в справі. Зазначене дозволить прискорити отримання кінцевого результату в справі, буде економічно вигідним для держави й самих учасників процесу. За необхідності, викликані встановленням нових фактів та дослідженням нових доказів, господарський суд повинен мати право призначити розгляд справи в судовому засіданні із викликом учасників процесу.

Висновки. Враховуючи вищенаведене, спрощений процес відправлення господарського судочинства може здійснюватися за вимогами, предметом яких є таке: вексельні або чекові зобов'язання; здійснення безготівкових розрахунків; надання фінансових послуг; вимоги, які були визнані відповіддю на претензію позивача; вимоги за майновим позовом до юридичних осіб у розмірі до 6000 гривень, до фізичних осіб – до 1000 гривень; стягнення грошових сум за договорами про реструктуризацію боргу або відстрочення, розстрочення платежу; стягнення боргу та похідних від нього вимог за мировими угодами, що були затверджені господарським судом за результатами розгляду іншої господарської справи; стягнення штрафних санкцій, 3% річних, втрат від інфляції, нарахованих на заборгованість, що була предметом розгляду господарського суду та стягнута за його рішенням.

Водночас доречно запровадити в господарський процес апеляційний перегляд у порядку письмового провадження за наявними в справі матеріалами в таких випадках: якщо надійшли клопотання від усіх осіб, які беруть участь у справі, про розгляд справи без їх участі; неприбуття жодної з осіб, які беруть участь в справі, на судові засідання, хоча вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання; подання апеляційної скарги на рішення судів першої інстанції, які прийняті в порядку письмового провадження за результатами розгляду справ. Якщо під час письмового провадження за наявними в справі матеріалами суд апеляційної інстанції дійде висновку, що справу необхідно розглядати в судовому засіданні, то він повинен мати право призначити її до апеляційного розгляду в судовому засіданні.

Література

1. Рекомендация Комитета министров государствам-членам относительно принципов гражданского судопроизводства, направленных на совершенствование судебной системы от 28.02.1984 г. № R(84)5 R(84)5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_126.
2. Фонова О.С. Спрощені процесуальні форми: адаптація господарського судочинства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 – «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / О.С. Фонова ; Міжрегіональна академія управління персоналом. – К., 2012. – 20 с.

3. Зауваження та пропозиції кафедри господарського права і процесу ОНЮА до проекту нової редакції ГПК України, розробленого судовою палатою у господарських справах Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.часопис-цивілістики.com/archive/08.doc>.
4. Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження: Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 14 від 23 грудня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0014740-11>.
5. Цивільне процесуальне право України : [підручник] / за заг. ред. С.С. Бичкової. – К. : Атіка, 2009. – 760 с.
6. Вербіцька М.В. Наказне провадження у цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 – «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / М.В. Вербіцька ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 18 с.
7. Хозяйственный процессуальный кодекс Республики Беларусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.kulichki.com/vip/hoz/00000017.htm#g24>.
8. Арбитражный процессуальный кодекс Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.arbitr.ru/law/docs/12027526/12027526-001.htm>.
9. Сивак Н.В. Упрощенное производство в арбитражном процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 – «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / Н.В. Сивак ; Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 2009. – С. 9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.law.msu.ru/doc/sivak.pdf>.
10. Грибанов Ю.Ю. Рассмотрение дел в порядке упрощенного производства в гражданском и арбитражном процессе: сравнительное исследование правовых систем России и Германии : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / Ю.Ю. Грибанов ; Кемеровский гос. ун-т. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1291788>.

Анотація

Згама А. О. Про застосування спрощеної процедури в господарському судочинстві. – Стаття.

Досліджено моделі спрощеного розгляду спорів та можливості реалізації зарубіжного досвіду розгляду справ у спрощеному порядку. Проводиться характеристика категорій господарських спорів, які можуть розглядатися в спрощеному порядку (в порядку письмового провадження).

Ключові слова: господарський процес, господарське процесуальне законодавство, спрощена процедура, письмове провадження, наказне провадження.

Аннотация

Згама А. А. О применении упрощенной процедуры в хозяйственном судопроизводстве. – Стаття.

Исследуются модели упрощенного рассмотрения споров и возможности реализации зарубежного опыта рассмотрения дел в упрощенном порядке. Проводится характеристика категорий хозяйственных споров, которые могут рассматриваться в упрощенном порядке (в порядке письменного производства).

Ключевые слова: хозяйственный процесс, хозяйственное процессуальное законодательство, упрощенная процедура, письменное производство, приказное производство.

Summary

Zgama A. A. About application of the simplified procedure in commercial proceeding. – Article.

The models of the simplified consideration of disputes and marketability foreign experience of consideration of businesses are investigational in the simplified order. Description of categories of economic disputes, which can examine in the simplified order, is conducted (in the order of writ proceeding).

Key words: commercial proceeding, economic procedure legislation, simplified procedure, writ proceeding, order of writ proceeding.